

A kutatás útjai, a kultusz új lehetőségei

TANULMÁNYKÖTET RADNÓTI CENTENÁRIUMÁRA

**Radnóti Szegedi Öröksége
Alapítvány, 2009
127 oldal**

A Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány a költő születésének századik évfordulójára adta ki tanulmánykötetét „*Surranva kell most élned itt*” címmel. A különböző évfordulós rendezvények és a hozzájuk kapcsolódó kiadványok céljai mindig sokfélék lehetnek. Tisztelgő gesztusok, amelyek a főhajtás mellett az olvasói, értelmezői közösség saját identitásának megképzését segítő események. Mindemellett alkalmat adnak arra is, hogy a szóban forgó életmű vitatott kérdéseit új, termékeny diskurzusba ágyazzák. Ez a fajta emlékezés, ahogy egy korábbi Radnóti-tanulmányában Vári György fogalmazza meg szellemesen („*Mert annyit érek én, amennyit ér a szó.*” *Kultusz, figuráció és kulturális emlékezet összefüggései Radnóti Miklós költészetében* Jelenkor, 2000. 3. sz.), akkor is a kultuszteremtő arcképrajzolás gesztusaként működik, ha szándéka szerint éppen a kultuszokkal szemben jelöli ki értelmezői horizontját. Évfordulós kiadványt létrehozni, ahogy azt értékelni is csak e szempontokat figyelembe vevő alázattal és türelemmel lehet, tudva, hogy a fokozott várakozás, és a többrétegű olvasói elvárás keresztüzében állunk.

A szerkesztés során sok a kockázat, de hiteles eredmény mégis akkor születik, ha a válogatást olyan problémaérzékenység vezeti, amelyben az újdonságként felmerülő jelenségek és a sokszor talán „szétírtnak” ható vitatott pontok is helyet kaphatnak. A szóban forgó tanulmánykötet mindkét irányból közelít a témához. Teljes Radnóti-képet nem rajzol, ez valószínűleg nem is volt szándéka, saját célkitűzését azonban sikeresen valósítja meg.

A kötet alcíme (*Tanulmányok Radnóti Miklós életéről és költészetéről*) éppen ezt a széles horizontot jelöli ki, valóban tág mozgásteret kínálva. Az itt közölt írások egy része Radnóti és Szeged kapcsolatáról, a kutatás pillanatnyi állapotáról számol be. Teszi ezt azért, mert a költő és a város viszonyának vizsgálata folyamatosan formálódó, új adatokkal gazdagodó diskurzus. A gyűjtemény néhány cikke ennek megfelelően a hely- és irodalomtörténeti vizsgálódást folyamatosan izgalomban tartó problémákat vet fel.

Péter László a költő szegedi mozgását követő hely- és irodalomtörténeti nyomozásait már több alkalommal és formában közre bocsátotta. A Radnóti albérletei, lakóhelyei nyomába eredő tudós észrevételeit korábbi kötetéből (*Szeged irodalmi emlékhelyei. Szeged, 1974.*) és több tanulmányából ismerhetjük. Itt közreadott írása (*Az első szegedi vers*) a költő első albérletében (Széchenyi tér 8.) született költemény krónikája. Péter László munkája bevezető tanulmányhoz híven több olyan kérdést is érint, amelyekre még nem

tudunk meggyőzően válaszolni. A sokszor költöző Radnóti valamennyi ideiglenes lakóhelyét még mindig nem ismerjük, lokalizálásuk teljes adatgyűjtés után lesz lehetséges. Az első szegedi vers szókincsének népnyelvi rétegei több forrásra támaszkodnak, a kutató ezek lehetséges eredetét jelöli meg és használja fel a vers értelmezéséhez.

Miklós Péter írása (*Radnóti Miklós szegedi éveiről*) a szegedi egyetemi éveket ismertető, a költőt ért szellemi hatásokat felfejtő, alapos szakirodalmi gyűjtésre törekvő tanulmánya. Meggyőző, sok forrást és levéltári anyagot használó szöveg, amelynek hangsúlyai néhány ponton más irányba tolhatók. Bár a szerző a Sík Sándorral való barátság történetét ismertetve utal rá, a cikk felütésében is hangsúlyozható lett volna a várossal és az egyetemmel kapcsolatos kezdeti távolságtartó viszony. Bármennyire is termékeny szellemi műhely lesz a költő számára később a szegedi egyetem, a kényszerű, a numerus clausus miatti ideérkezés hangulata nem felhőtlen. Ezt a „száműzetést” Radnóti természetes módon alakítja a várossal és az egyetemmel szembeni fenntartássá, amely valóban rövid idő alatt megváltozik. A cikk jó érzékkel ragadja meg ezt az alakuló, érzékeny szerzői és magánemberi identitást, bár véleményem szerint a katolicizmus és a baloldali mozgalmak egyidejű hatása nem meglepő és nem példa nélkül álló jelenség. A tanulmányíró által pontosan rekonstruált szellemi környezet és Radnóti alkati sajátosságai a két ellenkező irány szimbiotikus világképpé válását egyaránt lehetővé tették, ez a körülmény ambivalensnek semmiképpen sem nevezhető. A Radnóti mestereit, kurzusait, egyetemi előmenetelét nagy figyelemmel követő szöveg fontos, kevésbé ismert körülményekre is felhívja a figyelmet. Radnóti tandíjkezdvényre vagy a vele egy évben summa cum laude minősítéssel doktori címet szerzett hallgatók teljes névsora fontos új, vagy újra hangsúlyozott észrevételek. Említésük annál is inkább indokolt, mert a szerző ebben a kérdésben Ferencz Győző monográfiájának (*Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz. Osiris, 2005.*) adatait pontosítja.

Rakonczai János a költő és a francia tanszék kapcsolatát feltáró visszaemlékezésében (*Radnóti Miklós és a szegedi francia szeminárium*) a költő szellemi környezetét saját, francia szakos hallgatóként szerzett tapasztalataival egészíti ki. Az önéletrajzi adatokkal hitelesített esszéből Zolnai Béla és Henri Grenet francia szemináriumai, előadásai, olvasmányaik, oktatói módszereik hiteles képe rajzolódik ki. Rakonczai a Radnóti mesterei között fontos helyet elfoglaló Zolnai oktatói attitűdjét is bemutatja. Ebben a forrásértékkel bíró, izgalmas vallomásban a professzorról szóló anekdoták megerősítésével, igazolásával találkozunk.

Radnóti szegedi kapcsolatairól termékeny, új eredményeket hozó párbeszéd folyik. E vizsgálatokról szólva három szerző nevét feltétlenül meg kell említeni. Bár a kötetben új vagy korábbi írással nem szerepeltek, hivatkozott formában, szakirodalmi utalásokként megjelentek, fontos észrevételeik nélkülözhetetlenek. A Radnóti egyetemi pályafutását jól ismerő, doktori disszertációját is kutató Ilia Mihály; a gondolkodástörténetet és a filológiai alaposítást egyesítő Lengyel András; és a Radnóti-dedikációkat feldolgozó, a szegedi egyetemi évekről új adatokra bukkanó Bíró-Balogh Tamás kutatásai megkerülhetetlen szempontokat szolgáltatnak minden, a költő és a város viszonyát vizsgáló íráshoz.

A tanulmánygyűjtemény másik nagy témáját a költészetet elemző szövegek adják. Ezek sorát Bogoly József Ágoston mintaszerű tanulmánya nyitja (*Mintázatok Radnóti Miklós Eclogáinak olvasásmódjában. Az antik hagyománytól a Wolfgang Iser-féle iro-*

dalmi antropológiáig). A bibliai hermeneutika elemzési módszerei a műfaj történeti áttekintéssel és a képelméleti diskurzus elemeivel kiegészülve alkotnak releváns és nagyon impozáns értelmezői rendszert. A teoretikus bázis igazolható életrajzi pillanatokkal egészül ki (a Radnótira ható vásárhelyi Náhúm próféta-ikon; Radnóti könyvtárának darabjai).

Bogoly elemzése az eklogák világgépét létrehozó hagyományokat, motivikus ismétlődéseket tárja fel, eközben a műfaj útját, az értelmezői közeg változásait is rögzíti. Következtetései az újklasszicizmus szövegüniverzumába épülő Radnóti eklogák metapoétikus alakzatainak feltárásához jól használható szempontokat szolgáltatnak.

Pomogáts Béla cikke (*Otthonosság és patriotizmus. A Nem tudhatom című költemény világgépe*) folyóiratban már megjelent tanulmányának újraközölt változata. Az értelmezés az életmű egyik legismertebb darabját szakralitás és identitás kapcsolata felől olvassa. A tanulmány a formai és szellemi összövegek (Kölcsey, Rimay, Ady) feltárásához rituális és szakrális jelentéssel telítődő kulcsszavakat rendel. Pomogáts Béla koncepciójában e fogalmak (hazaszeretet, otthonosság) mint a legfontosabb erkölcsi választást előkészítő és összetartó poétikai alakzatok jelennek meg. Az értelmező a választás, a túlélés, a megbocsátás problematikáját a vers olvasásának hasznos módjaként jelöli meg. Ehhez a *Nem tudhatom* születésének és fogadtatásának körülményeit, formai előzményeit, a költő saját „nemzeti” identitásáról szóló gondolatait használja fel. Az elemzés végeredménye nem hagy kétséget a felől, hogy az egyik legismertebb Radnóti-vers a hazaszeretet emblematisz szövegfolyamához csatlakozik. Ilyen módon a vers és a tanulmány egyaránt a kultusz-képző aktusokat hozza játékba, a formálódó, végül biztossá szilárduló én- és világgépet rögzít. Ezt a meglátást igazolja a tanulmányban idézett szöveghely. Az ismert citátumban (a költő Komlós Aladárnak írt levele) Radnóti saját identitásáról mint tudatos, aprólékosan kimunkált ars poeticáról ír.

Szigeti Kovács Viktor *Ésaiás halott. A Töredék című vers Orbán Ottó olvasata után* című írásában nemcsak a *Töredék* és parafrázisa összehasonlító elemzését adja. A posztmodern líra felől olvasva a töredékesség előzményei és kortárs reprezentációi egyaránt megidéződnek. A fragmentum-forma a szerző által kínált és bizonyított olvasási javaslatban nemcsak a kritikus történelmi korra adott válasz és erkölcsi választás kifejezője. Konklúziója szerint a fragmentum a korszerűség jele, a széteső nagy narratíva helyett születő, változó líra lenyomata. Az írás a hagyomány és műfaj értelmezését folyamatosságában érzékelő, finom megfigyeléseken alapuló elemzői iskolához sorolható.

Zsoldos Sándor tanulmánya (*Radnóti másik „töredéke”. Vázlat egy kísérlethez*) Radnóti egy rövid szövegének segítségével az életműkiadások, szöveggondozás, recepció neurálgikus pontjait, visszatérő problémáit illusztrálja. A töredék poétikai viszonyairól szóló felvetések Szigeti Kovács Viktor megállapításaihoz illeszkednek. Zsoldos töredékről szóló megjegyzései a versírással kapcsolatban állandósuló problémát, a szerzői műhely működésének természetét felfedő formát ismertetnek. A tanulmány írója megfontolandó módszertani és témajavaslatokat tesz, amikor a megírás időrendjét figyelemmel kísérő kiadások fontosságát hangsúlyozza. Emellett a személyes sors önkéntes vállalásának bonyolult kérdését is pontosításra, újragondolásra érdemes témaként ajánlja.

Zelena András komparatív elemzésének tárgya *Radnóti és József Attila költői munkásságának párhuzamosságai*. Az összehasonlító vizsgálat a névváltozatok, a név és az

identitás mindkét költőnél erős kapcsolatát, a gyerekkori traumák költészetre gyakorolt hatását helyezi középpontba. Az összevetésre a választott fogalmak valóban könnyen kitalálkoznak. Ez az írás ismét az identitás, önkép témakörébe illeszkedik, az elemző a témát érzékeny és mértéktartó módon járja körbe. Eredményeivel csak egy ponton vitatkozom. A József Attila szerelmi élete és Radnóti házassága közti különbségek a szerelmi költészetben valóban eltéréseket eredményeztek. Az egyik oldalon a kiegyensúlyozatlan, boldogtalan szerelmes (J. A.), a másikon az erős harmóniában élő költő (R. M.) ellentétének hangsúlyozása talán túlságosan markáns szembeállítás. Radnóti magánélete, házassága, a szerelemről való felfogása a Beck Judit-viszonytól eltekintve is valószínűleg bonyolultabb lehetett. Ahogy a kétségbeesetten szerelmet kereső József Attila képe is árnyalható. Kettejük alkati adottságai más magánéleti utakat jelöltek ki, de a megvalósulás talán nemcsak tudatos választás eredménye lehetett.

Sarnyai Tibor *Az internet szerepe az irodalmi szocializációban. Radnóti Miklós+Enter* című vizsgálata az internetes portálok és kereső felületeken megjelenő, Radnótihoz kapcsolódó tartalmakról számol be. A felvetés az információs társadalom legújabb korszakában izgalmas és aktuális, még akkor is, ha a feldolgozás rendkívül nehéz. Hiszen pillanatnyi állapotot tükröző, állandóan változó, alakuló szisztémákról van szó. Sarnyai írása tendenciákat mutat meg, hangsúlyokat rajzol körül, bár ez a vizsgálódás ugyanilyen szempontok alapján bármelyik életművel elvégezhető.

A centenáriusra kiadott Radnóti-tanulmánykötet saját, előszavában is körvonalazott vállalásait teljesíti. A Szegedhez is kötődő életmű helytörténeti aspektusait gazdagon tárgyalja, néhányat közülük (a költő tanárai, a szegedi egyetem szellemi közege) részletesen, a kutatást új információkkal segítve tárja elénk. A válogatott írások másik csoportja műfaji változatokkal foglalkozik, tipológiai, antropológiai aspektusokat, motivikus ismétlődéseket vizsgál. A kötet a kutatás követendő irányait a pontosságra törekvés jegyében villantja fel (teljes szövegkiadás, a napló- és levelezés adatainak minél bővebb ismerete). Saját mozgásterében e feladat egy részét el is végzi. Részproblémákra, a kutatás üres helyeire koncentrálni, felvetései remélhetőleg folytatódó vizsgálódás előmunkálatai.

Kovács Krisztina